

Babylonische spraakverwarring over Europese Grondwet

Anders Samuelsen (red.)

One Union, Many Voices.

The EU meets the people.

Brussel: Euro Comment, oktober 2005;
145 blz.; £ 10,50; ISBN: 09-81010-31-X

Januari jl. verraste minister Ben Bot de Oostenrijkse minister van buitenlandse zaken Ursula Plassnik onaangenaam met de opmerking dat de Europese grondwet 'dood' is. Een boude uitspraak van een minister van een land dat mede debet is aan de huidige crisis. Vooral ook omdat deze opmerking werd gemaakt tegen de voorzittende EU-lidstaat, die de ondankbare taak heeft in juni 2006 het grondwettelijk verdrag te reanimeren. Hoe komt het dat dit verdrag – voluit gesteund door de regeringen van EU-lidstaten – werd afgewezen in Frankrijk en Nederland, terwijl in Spanje een ruime meerderheid vóór stemde? Naar een antwoord wordt gezocht in dit boek, het geesteskind van Anders Samuelsen, Deens lid van het Europees Parlement (voor de alliantie van liberalen en democraten voor Europa). Het biedt in de huidige 'reflectieperiode' een Europees vergelijkend perspectief op de nationale referenda en debatten over de Europese grondwet in 15 EU-lidstaten.¹

Afkomstig uit een land dat zeer EU-kritisch is en waar de bevolking zich al zes keer eerder mocht uitspreken over belangrijke EU-zaken, betoont Samuelsen zich – net als veel andere auteurs in dit boek – géén groot voorstander van het referenduminstrument. Vers in het EP kwam hij erachter dat 'eenheid in verscheidenheid', zoals in de constitutie is opgenomen, een reële weergave is van de huidige situatie en verbaasde hij zich over de grote verschillen in achtergronden en benaderingen van

Europa onder zijn collega's. Om zich beter te kunnen inleven in de nationale debatten, benaderde hij vijftien gezaghebbende politiek analisten, journalisten of schrijvers uit de desbetreffende landen. Deze vijftien bijdragen geven een gevarieerd, interessant en actueel beeld van de uiteenlopende nationale discussies. Dat is de grootste verdienste en toegevoegde waarde van dit boek.

Samuelsen stelt in zijn rommelige inleiding dat de willekeurige volgorde waarin de landen besproken worden, is gebaseerd op een representatieve selectie van vier van de 'Founding Fathers' (Frankrijk, Nederland, Italië en Duitsland), vervolgens zeven West-Europese 'nieuwkomers' (Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Portugal, Spanje, Finland en Zweden) en tot slot vier landen die na de val van de Muur toetraden (Polen, de Tsjechische Republiek, Hongarije en Oostenrijk). Dit komt niet erg overtuigend over. Voor de consistentie en diepgang in zijn boek had hij wellicht beter alleen die tien landen moeten kiezen die oorspronkelijk een referendum over de grondwet hadden gepland. Daarnaast was het overzichtelijk geweest als de redacteur vergelijkende tabellen/statistieken had toegevoegd, bijvoorbeeld over de chronologie van het ratificatieproces, welke landen wel in een referendum voorzagen en welke niet, enz.

Twee van de vijftien besproken lidstaten betreffen – uiteraard – Frankrijk en Nederland, die vanwege het Nee/Non in de andere hoofdstukken als referentiekader dienen. Volgens de auteur van het eerste, kernachtige hoofdstuk over Frankrijk, Dominique Moïsi, is het Franse *Non* te herleiden tot de drieslag: Uitbreiding, Globalisering en Chirac. In dit pessimistisch gestemde hoofdstuk, waarbij Moïsi stelt dat het Nee wel eens het einde van de

EU zou kunnen betekenen, werkt hij deze drieslag nader uit. Vóór de uitbreiding kon Frankrijk nog pretenderen het hoofd van de Europese familie te zijn: Europa was de voortzetting van de Franse ambities met andere middelen. Deze gepercipieerde dominerende rol van Frankrijk is na de uitbreiding teloor gegaan, waarbij tot overmaat van ramp de nieuwe lidstaten vaker naar Washington luisteren dan naar Parijs. Voeg hierbij de ambivalente houding ten aanzien van Europa van 'de zwakste President van de Vijfde Republiek', en de belangrijkste ingrediënten van het Franse *Non*, met de Poolse loodgieter als symbool, zijn bekend.

In het tweede hoofdstuk behandelt de aan het weekblad *Elsevier* verbonden Syp Wynia het Nederlandse *Nee*. Samuelsen stelt terecht in zijn inleiding dat het *juist* voor Nederland verbazingwekkend is dat er een referendum plaatsvond. Waar dat in sommige andere landen constitutioneel verplicht is, betrof het in Nederland het eerste referendum sinds 1797. Een oneigenlijk gebruik van dit instrument ligt altijd op de loer. Wynia gaat, na een lange ontstaansgeschiedenis van het referendum, hierop in, als hij bijvoorbeeld verwijst naar onderwerpen waar het Constitutioneel Verdrag nu juist *niet* over ging en waarover in Nederland gedebatteerd werd: de 'Hel en Verdoemenis'-campagne van de regering, het Turkije-debat, dierenrechten en *coffeeshops*.

Zijn belangrijkste conclusie is dat het referendum in een politiek vacuüm plaatsvond. De politieke partijen zijn, zeker na de Fortuyn-revolutie, hun trouwe achterban kwijt en 'Europa' was een halve eeuw lang nooit onderwerp van politiek debat. De losgeslagen kiezer stemde hierom, maar ook vanwege de economische recessie, het nieuws over de ver-

keerde introductiekoers van de Euro en – ten dele – als protest tegen de regering-Balkenende, massaal ‘Nee’. Wat resteert is dat er in Nederland een pril Europa-debat van de grond is gekomen. Wynia claimt hiervoor het startschot te hebben gegeven in zijn hoofdartikel in *Elsevier* van 16 april 2005, waarin hij tot nee oproept. Dit lijkt te veel eer, omdat hij voorbijgaat aan diverse artikelen van andere auteurs, maar ook aan de rol van de referendumcommissie, die voor- en tegenstanders met steun van subsidies hun boodschap over het voetlicht liet brengen. Dat deze commissie een onmogelijke taakstelling had, wat mede debet was aan het ‘Nee’, zoals een extreem korte voorbereidings- en campagnetijd en onvoldoende financiële middelen, vermeldt Wynia niet.

Na deze twee hoofdstukken is de toon van het boek gezet. De titels van de hoofdstukken over Finland en Zweden zeggen genoeg. Respectievelijk luiden die ‘Referendum – Why run the risk’ en ‘If you don’t want to hear the answer, don’t ask the question’. Hoewel Zweden een traditie van referenda kent, was het in het licht van het dubbele Nee niet ongelukkig dat een pauze ingelast kon worden, gezien de onzekere uitkomst in eigen land. Ook

in Finland en Tsjechië kwam het niet ongelegen voorlopig maar géén referendum te houden, en zeker Tony Blair moet een diepe zucht van verlichting hebben geslaakt dat het Britse referendum bij een aankondiging kon blijven.

De diverse hoofdstukken hebben alle een andere invalshoek. Niet verwonderlijk, omdat het Europa-debat in iedere lidstaat door nationale sentimenten en prioriteiten wordt gekleurd. Samuelsen had, als redacteur, de auteurs kunnen oproepen in ieder geval een aantal centrale elementen in hun bijdragen op te nemen (kloof politiek-publiek, het percentage voor- en tegenstanders, het verloop van het debat, enz.), die dan als rode draad door het boek zouden lopen. Dit is niet gebeurd en daarom verwacht de lezer dat Samuelsen in de conclusie een samenvatting van de diverse bijdragen presenteert waarin de overeenkomsten én verschillen tussen de vijftien besproken lidstaten tot uiting komen.

Niets van dit alles. Zijn conclusie is geen conclusie, maar daarentegen een soort stappenplan, waarin geen samenhang met de diverse bijdragen valt te ontwaren. Samuelsen ‘misbruikt’ de conclusie om zijn eigen politieke stokpaardjes te berijden over hoe Europa populairder kan worden onder

de bevolking en wat zaken zouden zijn waarop de EU zich zou moeten concentreren. In vier paragrafen behandelt Samuelsen achtereenvolgens de bestrijding van de (georganiseerde) misdaad, inclusief terrorisme; nieuwe wegen om verdere uitbreiding van de EU mogelijk te maken; het afschaffen van EU-‘absurditeiten’, om tot een zinvolle samenwerking te komen; en, tot slot, het stopzetten van (referenda)campagnes. Een analyse van de grondwet ontbreekt, evenals een visie over hoe het ratificatieproces vlotgetrokken zou kunnen worden. Wat rest is de impressie van een grote baby-lonische spraakverwarring. En wilde dit boek juist niet helderheid verschaffen?

Noot

- 1 De 15 landen die in het boek behandeld worden zijn achtereenvolgens: Frankrijk, Nederland, Italië, Duitsland; Denemarken, het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Portugal, Spanje, Finland, Zweden; Oostenrijk, Polen, de Tsjechische Republiek en Hongarije.

Suzan Nollen & Rob Boudewijn

Suzan Nollen en Rob Boudewijn zijn verbonden aan het Europa Programma van Instituut Clingendael.

Het geopolitieke tekort van Europa

Rob de Wijk

Supermacht Europa.

Amsterdam: Mets & Schilt, 2005; 224 blz.; 22,50 euro; ISBN: 90-5330-463-0

De Nederlandse politiek lijkt nog altijd haar wonden na de Grote Kater van het verloren Europese Grondwetsreferendum. Waar de aanknopingspunten te zoeken om de bevolking opnieuw enthousiast te maken voor het Europees Project, daar waar bezie-

lende overtuiging nu juist zo pijnlijk ontbrak in de referendumcampagne? De blik is naar binnen geslagen. Men klampt zich vast aan een debat over subsidiariteit als reddingsboei om het Europese en het nationale opnieuw met elkaar te verbinden.

Bij het referendum was pijnlijk duidelijk geworden dat het Europees Dossier de afgelopen decennia *de facto* aan een klein ‘Europa-kartel’ van ambtenaren, politici en deskundigen gedelegeerd was. Het draagvlak van Brussel binnen de Haagse Kaasstolp

bleek uiterst pover. Bij alle retoriek, dat al onze regelgeving uit Brussel komt en dat Europa binnenland zou zijn geworden, bleek de verhouding van Den Haag tot de regelmachinekamer van Brussel gewoon slecht geregeld, zo liet een rapport van de Raad van State onlangs schrijnend zien. En dat in een *Founding* lidstaat uit het Oude Europa! Vandaar nu een groot subsidiariteitsdebat als bezwering om op zijn minst de kloof tussen nationale politieke elite en de Europese bestuurslaag te dichten (over

de kloof tussen Europees bestuur en de bevolking hebben we het dan nog maar niet).

Iemand die zich prettig aan deze malaisesfeer rondom Europa onttrekt, is Rob de Wijk, Clingendael's hoogleraar strategische studies en internationale betrekkingen en veelgevraagd commentator op radio en tv. In het geheel niet afgeschrikt door de negatieve referendumsuitslag en de eurosceptische tijdgeest, zet hij in zijn na het referendum verschenen boek *Supermacht Europa* de Europese integratie juist *fast forward* in de allerhoogste versnelling. Er is geen alternatief, de nieuwe geopolitieke realiteit dwingt Europa slechts tot één handelingsperspectief: wil de Europese Unie haar welvaart en welzijn behouden, wil zij de komende decennia niet marginaliseren en geen speelbal worden van Amerikaanse en Aziatische geopolitieke machinaties, dan rest haar niets anders dan zich krachtig aaneen te smeden teneinde als supermacht op het wereldtoneel economische en militaire machtspolitiek te bedrijven om haar belangen veilig te stellen. Dat is de hoofdstelling van het boek.

De Wijks boek gaat meer over de geostrategische omgeving van Europa dan over Europa zelf. Grote delen van het boek laten zich lezen als een collegedictaat Internationale Veiligheidsvraagstukken. In een vlotte stijl wordt uiteengezet wat de toekomstige mondiale bedreigingen zijn en welk geopolitiek spel zich daaromheen aan het voltrekken is. Hier blijken het talent en de ervaring van De Wijk om ingewikkelde zaken aan een groter publiek uit te leggen. Kristalhelder laat hij zien dat in de nieuwe wereldorde veel draait om olie en grondstoffen, handelsbelangen en terroristische dreiging: Rusland, China, India, Australië en de Verenigde Staten zijn zich strategisch aan het positioneren voor de 21ste eeuw. Europa – economische reus, politieke dwerg en pacifistische

softie – trekt, als het niet uitkijkt, fors aan het kortste eind. Europa, let op uw zaak! U bent bezig uw toekomst te verspelen. Alle seinen staan op rood: demografisch, economisch, geopolitiek. Op de nieuwe wereldkaart van de 21ste eeuw, met de Stille Oceaan in het midden, dreigt Europa als buitenpost *het Verre Westen* te worden.

De Wijk verbindt stevige doch coherent conclusies aan de door hem geschetste alarmsituatie voor Europa. Hij heeft een helder beeld van waar Europa naar toe moet: 'Mijn *finalité* is de Unie als supermacht.' Alleen door verdergaande integratie kan de Unie een noodzakelijke economische en militaire machtspolitiek voeren om de Europese belangen in de wereld te verdedigen. Dat vraagt om niets minder dan een coherent en daadkrachtig gemeenschappelijk buitenlands, veiligheids- en defensiebeleid en een bereidheid zonnig met militaire middelen olie- en handelsbelangen veilig te stellen. Exit *civil power* Europa.

Bête noire in De Wijks analyse is de hedendaagse politieke elite van Europa. De Wijk reduceert de Europese malaise tot een leiderschapsprobleem, inclusief het Franse 'non' en het Nederlandse 'nee'. Hij verwijt de politieke elites een totaal gebrek aan strategisch inzicht en visionair vermogen. Zij verstaan de tekenen des tijds niet, ontberen een visie op Europa en tonen gebrek aan leiderschap.

Kritiek op de Europese beleidsmakers gaat bij De Wijk geregeld over in een komisch soort Europese zelfhaat. Hij zegt het met zoveel woorden: de Europese samenleving dreigt aan haar postmoderne, postmaterialistische decadentie ten onder te gaan. Het Avondland is een continent van risicomijdende watjes geworden: zelfgenoegzaam, weinig innovatief, te sterk gehecht aan sociale bescherming, een comfortabel leven en niet-militaire conflictoplossing. In één zin: de Europese sneuvelbereidheid is te laag.

Inderdaad: Europa moet van De Wijk een forse scheut Mars toegediend krijgen, wil het de 21ste eeuw goed kunnen doorkomen en wil het via een strategisch partnerschap de Transatlantische Huwelijks crisis met Supermacht Amerika alsnog te boven komen.

Er valt van alles op De Wijks deterministische boek ('There is No Alternative') af te dingen, maar niet dat het niet met bravoure is geschreven. De vlotte schrijfstijl gaat hier en daar over in al te vlot denken. De stijl is soms meer die van een schotschrift: een opgewonden *J'Accuse* tegen al die dommeriken in Europa die maar niet willen zien welke gevaren hen omringen. De Wijks haat/liefde-verhouding met de Europese (politieke) cultuur pakt tegenstrijdig uit: Europa oproepen een militaire *superpower* te worden is net zo iets als aan Baron van Münchhausen te vragen zichzelf met de haren uit het moeras te trekken door King Kong te worden. Maar pas op: de urgentie die De Wijk schetst is serieus. Op al diegenen die haken, ogen en praktisch-politieke belemmeringen op de weg zien naar De Wijks luchtspiegeling van een Europese Militaire en Economische Supermacht en naar 'harde Brusselse sturing' (en dat zijn er natuurlijk vele – ofwel: hoe realistische machtspolitiek in de internationale betrekkingen botst op de realistische machtspolitiek van het Europese integratieproces), rust de bewijslast op het geopolitieke alarm-scenario voor Europa op zijn minst met een beter antwoord te komen.

René Cuperus

René Cuperus is wetenschappelijk medewerker van de Wiardi Beckman Stichting, denktank van de PvdA; hij is verantwoordelijk voor het *Forum Scholars for European Social Democracy*, een Europees netwerk van centrumlinkse denktanks.

Land van Dracula en Ceausescu?

Jan Willem Bos

Land in de marge van Europa.

Roemenië na de revolutie (1989-2004).

Leiderdorp: Go-Bos Press, 2005; 296 blz.;

19,90 euro; ISBN: 90-804114-6-9

Op 1 januari 2007 hoopt Roemenië lid te kunnen worden van de Europese Unie. Wat is er bekend over dit land dat hoopt terug te keren in de Europese moederschoot? De titel van dit boek, *Land in de marge van Europa*, geeft niet alleen aan dat de kennis over Roemenië relatief gering is, maar duidt ook op het feit dat het 'algemene imago van het land nog altijd niet gunstig (is)...', aldus de auteur Jan Willem Bos in het voorwoord (blz. 11). De nu gebundelde artikelen, die tussen december 1999 en oktober 2004 verschenen (grotendeels in het voormalige *Oost-Europa Verkenningen*, vervolgens in het in 1995 door de auteur samen met Sorin Alexandrescu opgerichte tijdschrift *Roemenië Bulletin*) dienen dit ongunstige imago bij te stellen. Zo stelt de auteur: '[...] ik ben er van overtuigd dat dit [het ongunstige imago, RB] onterecht is en voor het grootste gedeelte stoelt op onwetendheid.' (blz. 11) De missie van de auteur is dus duidelijk, waarvan akte.

Het boek bestaat uit twee delen. Deel I, 'Roemenië na de revolutie', bevat observerende, persoonlijk getinte reportages en kronieken over de ontwikkelingen na 1989. De 21 korte hoofdstukken zijn min of meer chronologisch gerangschikt. Vermoedelijk is er een typefout gemaakt in de tijdsafbakening van het eerste hoofdstuk, 'Strijd om de vrijheid 1999/2005', waarin de auteur de heftige omwenteling in december 1989

beschrijft en de gevolgen daarvan voor de daaropvolgende anderhalve decennia. Aan de orde komt ook de precare situatie van het geschreven woord, in de hoofdstukken 'Media op borgtocht' (over de moeizame situatie van de oppositionele pers) en 'Vertalen tussen de regels door' (over de nog alom aanwezige communistische reflexen in de literaire wereld). De beschouwing over het arbitraire optreden van scheidsrechter Ioan Igna tijdens de interland Nederland-Duitsland in 1988 onder de titel 'Voetbal en vrouwen' is een vreemde eend in dit gedeelte van het boek.

Het tweede gedeelte, getiteld 'Mijn Roemenië', is wezenlijk anders van inhoud. In acht hoofdstukken belijdt de auteur zijn liefde voor Roemenië. Afgezien van twee informatieve hoofdstukken over Corruptie en *Blocuri*, de 'systematisering' van in het bijzonder het Roemeense platteland onder Ceausescu, blijft het de vraag hoe relevant het voor de lezer is te weten dat de auteur in 1978 in de trein een fles *tuica turt* soldaat maakte, dat hij op 2 april 1974 zijn eerste brief vanuit Roemenië naar Nederland verstuurde en wat hij tijdens de kerstdagen van 1989 nu precies at en dronk. Het boek had aan kracht gewonnen indien de twee genoemde hoofdstukken integraal deel hadden uitgemaakt van deel I van het boek. Het tweede gedeelte had dan apart gepubliceerd kunnen worden voor Roemenië-lovers.

De auteur spreekt de wens uit dat Roemenië, 'normaal gesproken', in 2007 tot de EU kan toetreden. De *crux* zit in de woorden 'normaal gesproken'. Formeel-technisch gezien zijn de onderhandelingen tussen Roemenië en de EU op 6 december 2004 afgerond. De toekomstige toetreding is formeel bekrachtigd met de ondertekening van het toetredingsverdrag

op 25 april 2005 in Luxemburg.¹ Als gevolg van de aanhoudende berichtgeving over het slecht functionerende justitieel apparaat,² de gebrekkige persvrijheid,³ maar vooral de endemische corruptie, bestaat er echter gereede twijfel of Roemenië in 2007 inderdaad wel *Europe-proof* zal zijn.⁴

Met alle respect voor de geweldige inspanningen die het land zich getroost heeft om zich voor 2007 te kwalificeren, een functionerende rechtsstaat is wél basisvoorwaarde voor toetreding. Uit het meest recente *progress report* van de Europese Commissie blijkt dat vooral de corruptie nog steeds zorgwekkend is.⁵ De Roemeense ambassadeur in Nederland, Iulian Buga, stelt hier tegenover dat er veel vooruitgang is geboekt, waarbij hij cijfers van de *European Bank for Reconstruction and Development* (EBRD) aanhaalt om aan te tonen dat de corruptie in zijn land tot 'normaal' Europees niveau is gedaald.⁶ Volgens *Transparency International*, de meest gezaghebbende corruptie-indicator, bungelt Roemenië de laatste jaren echter steevast ergens rond de 85ste plaats, achter landen als Wit-Rusland, Rwanda, Turkije, Egypte en Suriname.⁷

Wellicht dat minister Bot daarom stelde dat de definitieve beoordeling van Roemenië niet dient te gebeuren op basis van het reguliere *progress report*, dat medio mei is voorzien, maar dat dit oordeel pas in december moet worden uitgesproken. De nieuwe regering-Basescu heeft de corruptiebestrijding immers voortvarend opgepakt en lijkt hier nu écht werk van te maken, maar zij is nog geen anderhalf jaar in functie. Waren dezelfde optimistische geluiden niet te horen bij het aantreden van de regering-Constantinescu in 1996 en was voormalig premier Adrian Nastase ook niet een vurig bestrijder van de

corruptie, terwijl hij nu zelf hiervoor is aangeklaagd?

Eerst zien, dan pas geloven dus. Valt de corruptie via massale overheids-campagnes werkelijk uit te bannen of is het verschijnsel te diep ingebed in het reguliere, sociale leven? Van dit laatste biedt de auteur een amusant voorbeeld toen hij gastdocent Nederlands was aan de Universiteit van Boekarest. In het hoofdstuk 'Corruptie – een bekentenis' schetst hij hoe hij thuis belaagd werd met flessen drank door een moeder die graag een hoger cijfer wilde zien voor haar zoon, om in aanmerking te komen voor een studiebeurs naar Groot-Britannië. *Domnul Profesor* wijzigt de 6 uiteindelijk in een 10.

Het negatieve imago van Roemenië berust inderdaad deels op onwetendheid. Wat is de kennis over Roemenië, behalve dan dat het land is van Dracula en Ceausescu? Alleen goed ingevoerde enkelingen weten zich misschien nog de *Mineriada* (het in opdracht van de regering wegknuppelen van de oppositie door mijnwerkers begin jaren negentig) te herinneren. Vooral deel I van het boek nuanceert dit obligate beeld. Iedereen die zich privé dan wel professioneel een oordeel wil vormen over de ontwikkelingen in Roemenië na 1989, zou

daarom dit boek moeten aanschaffen, ondanks de sterk persoonlijke visie en een hoofdstukindeling die voor verbetering vatbaar is.

Noten

- 1 Ook dienen alle 25 lidstaten het toetredingsverdrag te ratificeren. Thans (eind april 2006, RB) hebben 12 landen het verdrag geratificeerd, waaronder 8 nieuwe lidstaten. Dat het merendeel der ondertekenaars bestaat uit nieuwe lidstaten kan uit het oogpunt van onderlinge solidariteit en een gedeeld – communistisch – verleden, geen toeval zijn. Dit wordt onderschreven door het feit dat in de nieuwe lidstaten verdergaande uitbreiding veel positiever wordt gepercipieerd dan in de 'oude 15'.
- 2 'Rumänien und Bulgarien auf dem Weg in die EU?', in: *Frankfurter Allgemeine*, 5 april 2006.
- 3 Het landenrapport van *Freedom House* kwalificeert de situatie van de Roemeense media in 2005 als 'partly free'.
- 4 Volgens de *Eurobarometer* van 16 december 2005 is slechts 43% van de Europeanen vóór toetreding van Roemenië. Nederland steekt hier nog gunstig bij af met 52% voorstanders. Volgens het NRC-webcongres is thans echter bijna 60% van de Nederlanders tegen toetreding van Roemenië in 2007, zie: *NRC Handelsblad*, 4 februari 2006.

5 'Surveys [...] confirm that corruption remains a serious and widespread problem that affects many aspects of society. The impact to date of Romania's fight against corruption has been limited [...].'

6 Iulian Buga, 'Toetreden Roemenië goed voor iedereen', in: *Financieele Dagblad*, 1 februari 2006. Volgens het *Transition Report 2005* van de EBRD zou de corruptie-index gedaald zijn van 2,7% in 2002 naar 0,7% in 2005, '[...] dicht bij het gemiddelde van de lidstaten van 0,5 procent, en lager dan in sommige huidige EU-leden'. Deze cijfers worden ook opgevoerd door Ben Jager, 'Roemenië is geen corrupt land meer', in: *de Volkskrant*, 16 februari 2006.

7 Zie: www.tranparancy.org. In 2004 was Roemenië samen met Iran en de Dominicaanse Republiek terug te vinden op plaats 87. In 2005 bekleedde het land de 85ste positie, wederom met de Dominicaanse Republiek en met Mongolië.

Rob Boudewijn

Rob Boudewijn is verbonden aan het Europa Programma van Instituut Clingendael.

Wit-Rusland en de onmacht van de EU

Dov Lynch (red.)
Changing Belarus.

Parijs: Institute for Security Studies, november 2005; Chaillot Paper nr. 85; 128 blz.; (te downloaden van website www.iss-eu.org)

Wit-Rusland wordt ook wel de 'voorpost van tirannie' genoemd. Voor

de EU vormen de ontwikkelingen in deze voormalige sovjetrepubliek – en nieuwe buurstaat – een voortdurende bron van zorg. Ondanks het uitgeven van verklaringen, het opschorten van onderhandelingen en het instellen van sancties is Brussel er namelijk niet in geslaagd het regime in Minsk ertoe te bewegen de weg naar democratie in te slaan. Integendeel zelfs. In de jaren die zijn verstreken sinds president Alexander Loekasjenko in 1994 aan de

macht kwam, is het land alleen maar verder afgegleden in de richting van een dictatuur.

In de 85ste *Chaillot Paper* van het Parijse Institute for Security Studies, getiteld *Changing Belarus*, stellen redacteur Dov Lynch en zijn vijf co-auteurs de vraag centraal hoe de onmacht van de EU om in Wit-Rusland veranderingen te bewerkstelligen, kan worden verklaard. Op basis van een analyse van zowel de interne situatie

in het land als de invloed die externe actoren daarop uitoefenen, besteedt Lynch *cum suis* bovendien aandacht aan de vraag welke maatregelen er genomen kunnen worden om de impasse in de dialoog tussen Brussel en Minsk te doorbreken.

Dit laatste is een verre van eenvoudige taak – dat wordt onmiddellijk duidelijk bij het lezen van *Changing Belarus*. De oorzaken van het Europese onvermogen Wit-Rusland te assisteren bij het doorvoeren van de benodigde hervormingen zijn namelijk diepgevoerd. Zo blijkt uit het hoofdstuk 'Nationalisme et identité en Biélorussie' van Alexandra Goujon (overigens het enige Franstalige artikel in een verder Engelstalige bundel) dat de bevolking van Wit-Rusland zich niet *per se* als Europees beschouwt. Hoewel de auteur in het vage laat hoe de identiteit van de gemiddelde Wit-Rus dan wél moet worden gedefinieerd, laat zij in ieder geval zien hoe het bestaan van pro-Russische en pro-Slavische stromingen de positie van Loekasjenko ten goede komt.

Het ontbreken van een sterke pro-Europese beweging is echter zeker niet de enige factor die verklaart waarom het moeilijk is Wit-Rusland van koers te doen veranderen. In het hoofdstuk 'Internal developments in Belarus' schetst Vitali Silitski – een uitgesproken criticaster van Loekasjenko – een buitengewoon grimmig beeld van de situatie in zijn vaderland. Uit een analyse van niet alleen de greep die de president heeft op het politieke systeem, maar ook op de sociale en economische systemen, blijkt hoe groot de obstakels zijn waar individuen en niet-gouvernementele organisaties tegenaan lopen in hun pogingen om zelfs maar de kleinste hervormingen door te voeren.

Wat de hierboven geschetste situatie nog gecompliceerder maakt, is het feit dat de Wit-Russische president zelf niet de geringste interesse heeft

in het lidmaatschap van de EU. Zoals Clelia Rontoyanni aantoonde in het hoofdstuk 'Belarussian foreign policy' betekent dit dat Brussel geen enkel concreet instrument in handen heeft om Minsk te dwingen zijn beleid te wijzigen. Met andere woorden, daar waar het concept van *conditionaliteit* wél werkte in het geval van de landen uit Midden- en Oost-Europa, is het in het geval van Wit-Rusland van nul en generlei waarde.

En ook Rusland, het land dat over het algemeen wordt gezien als de grootste bondgenoot van Wit-Rusland, kan weinig doen om Loekasjenko op andere gedachten te brengen; zeker nu de plannen voor vérgaande samenwerking tussen de twee buurlanden op een laag pitje staan. Dmitri Trenin, de auteur van 'Moscow's relations with Belarus: an awkward ally', geeft dit duidelijk aan in een hoofdstuk dat enerzijds overlap vertoont met dat van Rontoyanni, maar anderzijds ook veel gedetailleerde informatie bevat over de Russisch-Wit-Russische betrekkingen.

De relaties tussen Wit-Rusland aan de ene kant en Polen en Litouwen aan de andere kant staan centraal in het hoofdstuk 'Belarus: the unrecognised challenge' van Przemyslaw Zurawski vel Grajewski. Ook uit deze analyse van de pogingen die de twee nieuwe lidstaten van de EU hebben gedaan (en nog altijd doen) om het proces van democratisering in hun buurland te bevorderen, komt duidelijk naar voren dat Loekasjenko helemaal niet genegen is zijn oren te laten hangen naar wat het buitenland wil. Sterker nog, het regime in Minsk gebruikt de pogingen van Brussel om veranderingen te bewerkstelligen *juist* als argument om zich verder van deze 'verderfelijke invloeden' af te wenden.

Op grond van deze en de andere, reeds besproken, elementen komt Lynch in het hoofdstuk 'Catalysing change' dan ook tot de conclusie dat

de transformatie van Wit-Rusland van een dictatuur tot een democratie alleen tot stand kan komen wanneer de EU een actieve rol gaat spelen in het land zelf, bijvoorbeeld door het verstrekken van informatie over Europa, het ondersteunen van de oppositie en het harder aanpakken van Loekasjenko en zijn handlangers. Volgens Lynch zou de EU deze nieuwe koers bovendien zo snel mogelijk moeten inzetten. De gebeurtenissen rond de presidentsverkiezingen van afgelopen maart tonen aan hoezeer dat laatste een valide argument is.

Nienke de Deugd

Dr Nienke de Deugd doceert bij de afdelingen geschiedenis en internationale betrekkingen/organisaties van de Rijksuniversiteit Groningen.